

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Thorleif Dahl "Bosnia- Hercegovina 1875-1909"

En utenrikspolitisk studie.
Thorleif Dahls Kulturbibliotek, Aschehoug

I løpet av de siste 120 år har Bosnia-Hercegovina vært i sentrum for verdensbegivenhetene ved fire anledninger: 1875-78, med bondeoppstander som etter den russisk-tyrsk krig og Berlinerkongressen førte til Østerrike-Ungarns okkupasjon, 1908-09, ungtyrkernes revolusjon og Østerrike-Ungarns anneksjon som førte til en internasjonal krise, 1914 da skuddet i Sarajevo var innledningen til den første verdenskrig, og 1992 til (forelopig) 1995, da Jugoslavias oppløsning førte til den blodigste krig Europa hadde sett etter den annen verdenskrig.

I hele perioden mellom 1875 og 1914 lå det bosniske spørsmålet under mye av europeisk politikk. Dette i motsetning til den siste perioden, 1900-tallet, da Bosnia-Hercegovina ikke tilhørte stormaktens interessesfære, og konflikten kunne utvikle seg uten noen stormaktskonfrontasjon, ja, uten at europeiske stater vist ynderlig interesse for begivenhetene. I perioden 1875-1914 lå derimot Bosnia-Hercegovina i skjæringspunktet mellom to store imperier, Det habsburgske og Det osmanske, og andre stormakter hadde vitale interesser på Balkan, særlig Russland, på grunn av adkomsten fra Svarthavet til Middelhavet. Også de andre europeiske stormaktene ble blandet inn i spillet om Balkan. I tillegg vokste det i denne perioden frem nye stater med en sterk og tildels aggressiv nasjonalisme. Både Bulgaria, Serbia og Montenegro gjorde sine interesser gjeldende, men måtte underkaste seg stormaktens interesser.

Thorleif Dahls studie fra 1919 tar nettopp opp stormaktsspillet om Bosnia-Her-

cegovina. I 1875-1909. Et innfløkt diplomatisk spill gjorde at denne provinsen, mot befolkningens vilje, ble trukket inn i en utvikling som skjebnesvanger ikke bare for provinsen selv, men for hele Europa.

Thorleif Dahls studie ble, som hovedoppgave i historie, naturlig nok ikke kjent for offentligheten. Men både som en solid fremstilling av en viktig epoke i Balkans og Europas historie og som en del av norsk balkanforskning fortjener hans studie å bli trukket fram i lyset. Ikke minst den aktuelle situasjonen på Balkan gjør at man leser hans fremstilling med interesse.

Selv om boken er skrevet på et noe akademisk riksmål fra 1919 er den lettlest. For alle som har interesse av å forstå dagens Balkankonflikt kan Thorleif Dahls studie være nyttig å lese.

Jan Molberg

Reidar Hirsti

"Sameopprøret" Gyldendahl Norsk Forlag

Bare en gang i historien har samene gjort voldelig opprør mot "koloniherrerne" fra sør, det skjedde i Kautokeino i 1852. Fire år etter februarrevolusjonen – og mens Marcus Thrane ennå satt i fengsel – gikk en gruppe læstadianere til angrep på kirkestedet. Opprørene drepte lensmannen og den forhatte brennevinshandleren i Kautokeino.

Oppgjøret med rettsvesenet ble nådeløst. To av lederne ble dømt til døden. Henrettelse skjedde ved halshugging med omkring ett tusen tilskuere til stede i Alta. Høyesterett slo fast at alle som var med på opprøret tilhørte en farlig underklasse som kunne true all dannelse.

Forfatteren gir en grundig innføring i samenes problemer og kår fra begynnelsen av århundret og frem til denne oppstanden i Kautokeino i 1852.

Forholdet mellom den offisielle kirke ved de geistlige og samenes egne gamle religioner samt den læstadianske trosretning er også godt beskrevet.

Selve opprøret hadde bla. sitt utspring på det religiøse plan.

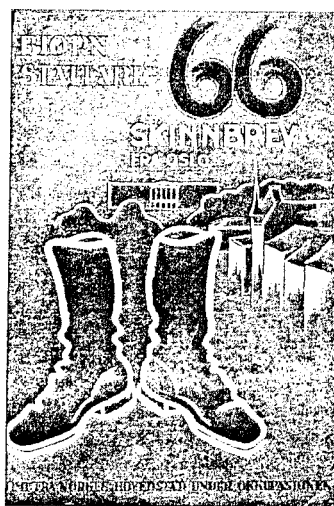
Selve rettergangen slik den fant den sted i 1852 er med dagens standarder en skandale. De tiltalte ble dømt uten og blant annet å kunne la seg bistå av noen forsvarer. De ble heller ikke gitt anledning til å forklare seg ordentlig, det var på mange måter seierherrens jus som rådet.

Det er et drama vi blir vitne til i denne boken. En beretning om et tragisk, men historisk viktig kapittel i samenes historie.

Jan Molberg

Bjørn Staffare: "Arne Skouen "66 skinnbrev fra Oslo"

Dokumentarboek.
Aschehoug & Co 1995.
Glimt i mørket.

Denne boken utkom i Stockholm for femti år siden. Forfatteren hadde tidligere debutert som dramatiker og kom tidlig med i en gruppe illegale reportere i det okkuperte Oslo. Egil Meidel Hopp var gruppens leder. Disse såkalte skinnbrevene inneholdt korte skildringer av hverdagen i Norge og via Sverige gikk de videre til informasjonskontorene i London, New York og Washington. I London ble de kringkastet i de norske programmene fra BBC, over alt under pseudonymet Bjørn Staffare. Opphavsmannen ble beordret over grensen og kom til Stockholm i juni 1943. Hans navn var Arne Skouen.

Forfatterne kaller brevene for epistler. De skulle reflektere over hva folk flest så og hørte

omkring seg i en okkupert hovedstad. Alt i alt gikk et par hundre epistler over svenskegrensen, og endel manuskripter befinner seg på hjemmefrontmuseet.

I boken er det valgt ut 66 skinnbrev som gjenspeiler okkupasjonshverdagen med små og store hendelser. Beretningene er nedtegnet i perioden 1942 til 1943 og de er relatert til nyhetsstoffet på den tiden, med slagene ved El Alamein og Stalingrad som de store, løfterike begivenheter. Formålet med epistlene var å styrke moralen, ute og heime, men noen form for psykologisk krigføring var de ikke – det tok Erik Gjems-Onstad og E. Heide seg av. Det er meget interessant å lese epistlene nå, femti år etter, fordi de gjengir særpreget i krigens tenkemåte og innstilling.

Stoffet veksler fra skildringer om barns oppfatning av nazister og jøssinger til løssluppen situasjonskomikk med tyskerne i hovedrollen. Mer alvorlig og uhyggelig er epistlen "Gestapo er gått til middag", en form for uovertruffen svart humor. Mange av epistlene handler imidlertid om hat og hevn over nazistene når seieren er vunnet, og "De som er gått ut av NS" og "Møte med barndomsvenn", er hard kost å lese i dag. Kvinnene er gitt god plass i boken. Arne Skouen skriver om norske hustruer som tar løft, han roser i særlig grad de som har sine ektemenn sittende i fangenskap. "Hun går ut av krigen med enda rakere rygg enn hun gikk inn i den", er konklusjonen om de mange hustruer. De som blir hardest angrepet er de som var sammen med tyske soldater. "Tyskertøs" og "Scheinkvins" var de oftest kalt. I boken fremstilles de som undermålere på alle måter, men også farlige for gode nordmenn. Under okkupasjonen bygget hatet seg opp mot disse unge jentene, og Skouen gjengir tidens stemninger – noe som i dag er uhyggelig lesing.

"66 skinnbrev" viser på en autentisk måte glimt fra okkupasjonstiden med hat og håp, men fremfor alt en urokkelig tro på at en dag skulle friheten opprinne.

Svein Iversen.